Hygiene
The story of a museum

MUSEUM AS DISCOURSE

De opkomst van de internationale hygiënebeweging viel samen met de intrede van de moderne grootstad, de daaraan verbonden vervuiling en de groeiende angst voor epidemieën. De hygiënebeweging moet worden gezien als het maatschappelijke antwoord op de meest urgente problemen, die de voortschrijdende industrialisatie en de verstedelijking veroorzaakten. Opvallend was dat men deze problemen in eerste instantie benaderde als sociale vraagstukken.

Naast dit sociale perspectief op hygiëne ontstond aan het eind van de 19e eeuw eveneens een natuurwetenschappelijk perspectief op hygiëne, dat als onderdeel van de moderne geneeskunde kan worden beschouwd. Hygiëne als medische wetenschap keerde zich tegen het eerdere sociale perspectief en organiseerde zich niet langer binnen de politieke arena, maar binnen instituten, universiteiten en laboratoria. De grote maatschappelijke vraagstukken van die tijd werden vervolgens benaderd als individuele medische problemen, die bovendien te behandelen waren. Deze verwetenschappelijking en institutionalisering brachten een enorme verbetering mee van de dagelijkse levensomstandigheden. De hygiënebeweging kreeg hierdoor een te bewijzen effectiviteit en werd daarmee van mondiaal belang.

In 1911 werd op initiatief van Karl August Lingner, de fabrikant van Odol-mondwater uit Dresden, de 1e Internationale Hygiënetentoonstelling gehouden. Voor het beeldmerk van de tentoonstelling benutte de beroemde kunstenaar Franz von Stuck het oog als het symbool voor het 'meer willen zien', het 'nieuw willen zien' en het 'anders willen zien'. De nieuwe technologieën—microscopie en radiografie—hadden immers de beperkingen van de visuele waarneming blootgelegd. Vervolgens deed de röntgenfotografie aan het eind van de 19e eeuw haar intrede waardoor het 'verborgene aan het licht kon worden gebracht.'

Vanuit de missie het perspectief op de gehele samenleving te organiseren op basis van de ideologie van hygiëne werd in 1912, geheel in de geest van de tijd, het Hygiëne-Museum in Dresden opgericht. Het door het museum geproduceerde voorlichtingsmateriaal—variërend van moulages van huidziekten, preparaten van organen en in glas uitgevoerde representaties van het menselijk lichaam—onthult het ambitieuze streven het lichaam letterlijk transparant maken. Bovendien weerspiegelt dit materiaal het streven naar het zichtbaar maken van het tot dan toe onzichtbare, namelijk hoe het abstracte begrip hygiëne in al zijn complexiteit kan worden gerelateerd aan het wonder van het menselijk lichaam.

Moulages: van jaarmarkt tot verwetenschappelijking

Afgietsels van levende mensen werden sinds de 19e eeuw vervaardigd. Men noemde deze uit was gemaakte reproducties van door ziekte misvormde lichaamsdelen 'moulages'. Kundige mouleurs maakten ze in samenwerking met artsen—vooral huidartsen—met als doel het ziekteverloop of de medische resultaten zo natuurgetrouw mogelijk af te beelden. Met behulp van een gipsafdruk van de patiënt kon een positiefvorm van was worden verkregen, die door beschildering zijn levensechte karakter kreeg. Al in 1907 vestigde ondernemer en fabrikant Karl August Lingner ter voorbereiding op de 1e Internationale Hygiëne-Tentoonstelling in 1911 op zijn bedrijfsterrein in Dresden het Pathoplastische Institut ter vervaardiging van moulages. Het in 1912 opgerichte Hygiëne-Museum vervaardigde tot 1990 moulages die in dienst stonden van de gezondheidsvoorlichting en ontwikkeling van de bevolking in de vorm van leermiddelen en tentoonstellingsobjecten. De moulages werden aangepast aan het type informatieoverdracht: er werden niet zozeer specifieke medische bijzonderheden behandeld, de nadruk lag eerder op de meest voorkomende volksziekten van de 20e eeuw, zoals tuberculose, kanker, geslachtsziekten. Na de onderhoudende anatomische wondershows uit de 19e eeuw nam het pas gevestigde museum de stap naar een nieuwe zakelijke, populair-wetenschappelijke vorm van kennisoverdracht over het menselijk lichaam. De collectie van het museum omvat tegenwoordig nog circa 3.000 objecten, bestaand uit moulages, gipsnegatieven en gipspositieven.

1
Aangeboren syfilis
wasafgietsel naar natuurlijk afgietsel
1926–1945
wasmengsel, glas, karton, crêpepapier, textiel

De lichaamsafgietsels van geslachtsziekten tonen de typische verschijningsvormen hiervan. In een leermiddelencatalogus van 1926 werden naast de vormen van syfilis ter vergelijking ook de 'niet-syfilitische' huidziekten aangeboden.

2
Verwonding door chemische oorlogsvoering
wasafgietsel naar natuurlijk afgietsel
1920–1940
wasmengsel, hout, glas

3
Exanthema papulosum en framboesia in het gezicht van een vrouw
1945–1968 (origineel afgietsel 1900–1912)
gipsafgietsel naar natuurlijk afgietsel, afgietsel van een moulage
gips, echt haar

De gietvorm is geen origineel afgietsel van een lichaam, de ingesloten haarresten stammen af van het gieten van een moulage die niet meer beschikbaar is. Framboesia of 'frambozenziekte' wordt tegenwoordig aangeduid als een besmettelijke huidziekte uit de tropen, met framboosachtige uitslag.

4
Noma, beginnend, op de wang van een jongen, gipspositief
1920–1945 (origineel afgietsel 1900–1912)
gips/gelakt

Deze bacteriële ziekte, die ook als waterkanker wordt aangeduid, treft vooral kinderen, van wie het immuunsysteem door ondervoeding, eerdere ziekten of gebrekkige mondhygiëne is verzwakt.

5
Carcinoma cutis ex verruca aan de hand
gipspositief
1920–1930 (origineel afgietsel 1900–1912)
lak, gips

Het gipspositief toont huidkanker aan de linkerhand, die is ontstaan uit een wrat.

6
Miltvuur in het gezicht van een man/
miltvuur bij een leerlooier
1950–1970 (origineel afgietsel 1900–1912)
wasafgietsel naar natuurlijk afgietsel/beschilderd
wasmengsel, stof, glas, hout

Miltvuur is een infectieziekte die met name voorkomt bij hoefdieren, echter de ziekteverwekkers kunnen ook worden overgedragen op de mens en huid, longen of darmen aantasten. Bij huidcontact ontstaat huidmiltvuur, dat tot etterige puistjes en vervolgens tot miltvuurkarbonkels leidt. In de catalogus van Das Pathoplastische Institut Dresden van 1911 is dit afgietsel vermeld onder de 'beroepsziekten', als 'miltvuur bij een leerlooier'.

7
Vroege syfilis/met huiduitslag bedekte knobbels
wasafgietsel (moulage) naar natuurlijk
origineel
1920–1930
wasmengsel, weefsel, hout, glas

Vooral bij de voorlichting over preventie van geslachtsziekten als syfilis baseerde men zich op de afschrikwekkende werking van realistische moulages zoals deze. De wenkbrauwen van dit afgietsel zijn gemaakt van echt haar.

8
Syfilis/rode huid met kleine vlekjes
1950–1970 (origineel afgietsel voor 1912)
wasafgietsel naar een natuurlijk origineel
wasmengsel, beschilderd, hout, textiel, glas

9
Twee affiches uit diaserie 3 'Huid, spieren'
rond 1923

Volwassen man met ingetekende musculatuur, achter, Spieren van een been, die worden gebruikt bij kniebuiging. Deze affiches zijn afkomstig van een diaserie uit 1923, die telkens in 70 afzonderlijke dia's het skelet van de mens, zijn spieren en zijn huid tonen.

10
Samengestelde microscoop
E. Leitz Wetzlar
1900–1925

De eerste microscopen stammen uit de periode rond 1600. Echter pas met de verdere ontwikkelding van de apparaten in de late 19e eeuw werd het mogelijk lichaamscellen en ziekteverwekkers tot medisch onderzoeksobject te maken. De tot dan toe gebruikte voorstellingen van het functioneren van een organisme en van het ontstaan van ziekten werden al snel achterhaald door de resultaten van de pas ontstane wetenschapsdisciplines, zoals de door Rudolf Virchow (1821–1902) ontwikkelde cellulaire pathologie en de door Robert Koch (1843–1910) gevestigde bacteriologie. De microscoop vormde een belangrijke voorwaarde voor hygiëne en gezondheidsvoorlichting, omdat deze ziekteverwekkers zichtbaar maakte en de mogelijkheid bood om gezond en ziek weefsel te vergelijken.

11
De verwekker van tuberculose
schoolplaat
rond 1920

De tuberculosebacil Mycobacterium tuberculosis werd in 1882 door Robert Koch (1843–1910) beschreven, waarvoor hij in 1905 de Nobelprijs ontving. Deze ontwikkeling was mogelijk gemaakt dankzij de bij Carl Zeiss in Jena ontwikkelde microscopen, in combinatie met nieuwe kleurtechnieken. De schoolplaat uit een door het Hygiëne-Museum samengestelde onderwijscollectie over tuberculose maakte deze informatie aanschouwelijk: ‘Hoe je tuberkelschimmels in het sputum zichtbaar maakt’.

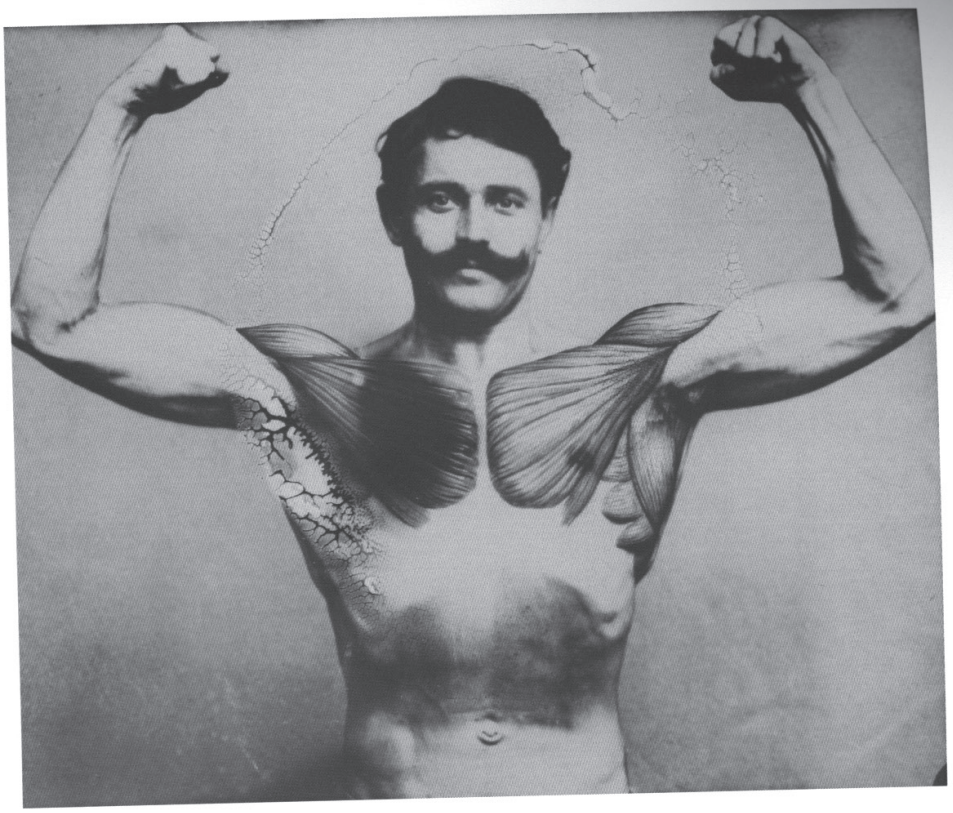

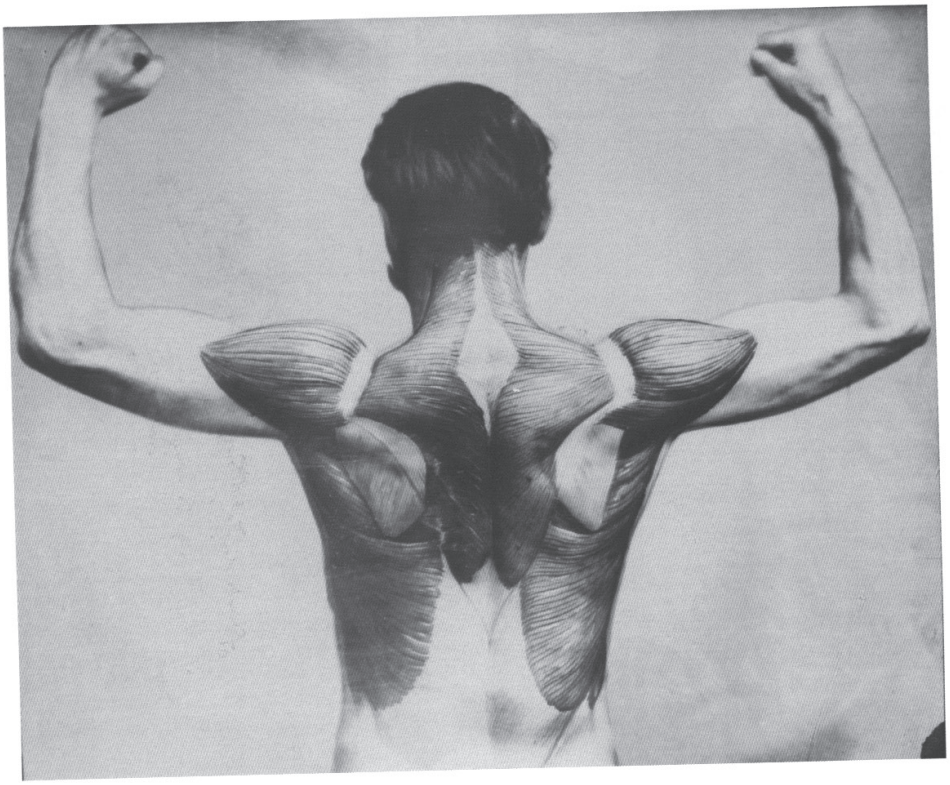

12
Röntgen

In 1895 zorgde Wilhelm Conrad Röntgen (1845–1923) voor een revolutie door het zichtbaar maken van het tot dan toe onzichtbare binnenste van het menselijk lichaam met de ontdekking van de naar hem genoemde stralen. De elektromagnetische golven van röntgenstraling dringen door het menselijke weefsel heen en belichten de röntgenfilm. Doorgelichte lichaamsdelen tekenen zich zwart af op de röntgenfilm, niet doorgelichte delen zijn licht. Het menselijk lichaam was dankzij röntgen transparant geworden en de anatomie ervan zichtbaar, zonder dat het daarvoor moest worden geopend. Dit betekende een enorme stap voorwaarts voor de geneeskunde. Ziekten konden nu sneller worden onderkend en röntgenonderzoek voor vroegtijdige herkenning ervan won terrein. Vooral een verdere verspreiding van tuberculose, waarvan de schade nu vroeger vast te stellen was, kon nu worden tegengegaan.

Spalteholz

Vanaf 1925 konden de bezoekers van het Hygiëne-Museum de thema-opstelling 'De doorzichtige mens' bewonderen, bestaande uit röntgenopnamen en zogenaamde Spalteholz-preparaten. Deze transparante anatomische preparaten zijn afkomstig van dearts en anatoom Werner Spalteholz (1861–1940) uit Leipzig, die tussen 1906 en 1910 een procedé ontwikkelde om lichaamsdelen transparant te maken.
Hij kwam erachter dat weefsel, als het langdurig—tot wel twee jaar!—met bepaalde vloeistoffen werd doordrenkt, doorzichtig werd en hij vergeleek zijn ontdekking met de röntgenmethode. Van de latere oprichter van het Hygiëne-Museum, fabrikant Karl August Lingner uit Dresden, ontving hij vanaf 1909 ook financiële ondersteuning. In zijn laboratorium in Leipzig werden de preparaten voor het paviljoen 'De mens' van de Hygiëne-Tentoonstelling 1911 vervaardigd. Het anatomisch laboratorium van het vlak daarna opgerichte Hygiëne-Museum gaf Spalteholz advies en ondersteuning bij de vervaardiging van de volgens zijn methode ontwikkelde preparaten. Dergelijke preparaten werden tot 1971 intern vervaardigd.

13
Foetaal armskelet, 4e–6e maand
Spalteholz-preparaat
1946–1971
glas, natuurlijk preparaat, wintergroenolie

Het foetale armskelet met schouderblad en sleutelbeen is onder een hoek op het preparaatglas bevestigd. De beenkernen zijn geverfd, het botweefsel is goed zichtbaar.

14
Long, verticale doorsnede
Spalteholz-preparaat
1946–1971
glas, natuurlijk preparaat, wintergroenolie

De longdoorsnede is met draden bevestigd op een glasplaat van het preparaatglas. De slagaders zijn rood, de aders blauw en de bronchiën geel geïnjecteerd.

15
Dunnedarmkronkel
Spalteholz-preparaat
1950–1971
glas, natuurlijk preparaat, wintergroenolie

Het cirkelvormige segment van de dunnedarmkronkel met mesenterium is met drie kunststof draden aan het preparaatglas bevestigd. Goed zichtbaar zijn de vaten met hun arcadevormige structuur, de aders zijn rood geïnjecteerd.

16
Nier, Spalteholz-preparaat
1946–1971
glas, natuurlijk preparaat, wintergroenolie

Het vloeistofpreparaat toont een menselijke nier.

17
Stuk huid
Spalteholz-preparaat
1946–1971
glas, natuurlijk preparaat, wintergroenolie

De slagaders in de getoonde huidpartij zijn rood geïnjecteerd.

Glass Man

In 1930 werd in het nieuw gebouwde Hygiëne-Museum in Dresden en naar aanleiding van de 2e Internationale Hygiëne-tentoonstelling, een levensgrote plastiek in de gestalte van een doorzichtige man gepresenteerd. Deze glazen man was geen werk van een beeldhouwer, maar van een preparateur die in het Hygiëne-Museum werkzaam was. Tot 1945 werden er nog eens negen exemplaren, waaronder de glazen vrouw, vervaardigd.

Door het publiek werd de figuur—die in 1933 te zien was op de Wereldtentoonstelling in Chicago, vervolgens in 1937/38 op de Wereldtentoonstelling in Parijs, en in de jaren '50 in diverse landen in Azië—enthousiast ontvangen als een sensationele bezienswaardigheid. De glazen man werd door zijn transparante verschijning, in tegenstelling tot de moulages van weerzinwekkende ziektes, als buitenaards mooi ervaren. Een indruk die nog eens werd versterkt, doordat de glazen man altijd in een serene sfeer werd gepresenteerd. De opvallende pose met de opgeheven armen was door de reformbewegingen uit het begin van de 20e eeuw gepopulariseerd in het ritueel van het zogeheten zonnegebed. Doelbewust werd zo de indruk geboden dat deze transparante mens het geschenk van het leven symboliseerde.

Bij de presentatie van de glazen man behoorde een begeleidende tekst, die per grammofoonplaat—in Amerika zelfs via luidsprekers—ten gehore werd gebracht. Deze tekst informeerde het publiek over het maakbare mensbeeld van de gerationaliseerde hygiënebeweging uit de jaren '20 en '30 van de vorige eeuw. Een mensbeeld waarbij de mens werd opgevat als een wonderbaarlijke machine, vertrouwd en toch geheimzinnig, imperfect en desondanks verbazingwekkend productief. Stralend en vol belofte wist de glazen mens tot de verbeelding te spreken van miljoenen bezoekers met de impliciete boodschap: "U dient uzelf net zo goed te kennen als het gezonde, transparante lichaam dat hier voor u staat. U hoeft alleen maar de nodige hygiënevoorschriften te volgen."

18
Glazen man
anatomisch model
kunststof, celluloseacetaat ('Cellon') of polyacryl, lood, koperdraad, aluminium, elektriciteitsmateriaal

De glazen man hoort als beeld zowel thuis in de geschiedenis van de medische wetenschap als in de geschiedenis van de kunst. Hij vertegenwoordigt tegelijkertijd de medische wetenschap en de moderne kunst en moet als het symbool van het wereldbeeld van zijn tijd worden gezien; een modern wereldbeeld dat een rationele en technocratische maatschappelijke structuur propageert, op basis van de ideologie van volledige transparantie.

MUSEUM AS PRACTICE

Inside the Museum

Het Hygiëne-Museum was een a-historisch en hedendaags museum. Het onderscheidde zich van andere musea, doordat het zijn tentoonstellingsobjecten zelf vervaardigde in de talrijke werkplaatsen, die bij het museum waren aangesloten. Het doel van de door het museum georganiseerde hygiënetentoonstellingen was het abstracte begrip hygiëne op plastische wijze aanschouwelijk te maken. Karl August Lingner en de directie van het museum propageerden het idee van 'hygiëne als volksgezondheid'. Alle tentoonstellingsactiviteiten, didactische concepten en de stijl van presenteren waren daarom gericht op individuele bewustzijnsvorming en moesten complexe medische en sociaal-historische feiten met zo eenvoudig mogelijke en begrijpelijke middelen dichter bij een publiek zonder voorkennis brengen.

Het Hygiëne-Museum streefde dit voorlichtingsdoel na op verschillende niveaus. Moulages van huidziekten en anatomische preparaten maakten de ziekte aanschouwelijk en daarmee ook het medische perspectief. Ze werden aangevuld met microscopische preparaten en tekeningen, die een voorstelling gaven van ziekteverwekkers. Schoolplaten, affiches en grafische tekeningen relativeerden vervolgens de wetenschappelijke afstandelijkheid en hadden soms zelfs een amusant tintje, door een visuele vergelijking te maken tussen de laatste wetenschappelijke inzichten en de eisen van het dagelijks leven.

Het hoogste doel van het museum was een encyclopedisch overzicht te geven van alle aspecten van hygiëne met de mens als centraal middelpunt.

Pathologische Afbeeldingen

De leermiddelenwerkplaats produceerde tot in de jaren '50 tekeningen en aquarellen in opdracht van het Hygiëne-Museum, die ziektebeelden en pathologische preparaten afbeeldden.

19
Bloedende kanker aan de urineleider met secundaire beschadiging en vergroting van de nier
1950
aquarel

Op ware grootte is hier een operatiestuk weergegeven uit de Urologische Kliniek van het Stadtkrankenhaus Dresden-Johannstadt, van de linkernier met urineleider en tumor van een 58-jarige vrouw.

20
Maag: kwaadaardig gezwel
rond 1948
aquarel

Weergegeven is een cirkelvormige microscoop afbeelding van een weefselsnijvlak van een kwaadaardig gezwel.

21
Collumcarcinoom van de uterus van een 41-jarige vrouw
1950
aquarel

Op dubbele grootte is een in de lengte doorgesneden baarmoeder met carcinoom aan de baarmoederhals afgebeeld, aan de hand van een operatiestuk van de Universitäts-Frauenklinik Leipzig.

22
Meisjestorso met hoofd
1950–1970
Polyesterhars

23
Kanker in de baarmoedermond
1950–1980 (origineel afgietsel 1950)
wasmengsel, beschilderd, hout, textiel, glas

Afgebeeld is een baarmoeder, in de lengte doorgesneden, met een sterk groeiende kanker aan de baarmoedermond en het achterste deel van de vagina.

24
Dwarsdoorsnede van een long met tuberculosehaard
1945–1954
wasmengsel, beschilderd, hout, glas

Dit ziektebeeld werd vermoedelijk al in 1911 als wasafgietsel aangeboden.

25
Glazen cel
rond 1980
metaal, elektriciteitsmateriaal, kunststof

Het draaibare model van een cel van het dierlijke organisme op een schaal van 40.000:1 past binnen de traditie van de 'glazen figuren' van het Hygiëne-Museum. De microscopische blik biedt de toeschouwer een kijkje op 17 verschillende onderdelen van de cel: midden onder de kern met de nucleus (violet), het DNA (metalen spiraal), het membraan, het ruwe reticulum met ribosomen, het gladde reticulum (lichtblauw), het apparaat van Golgi (groen), de mitochondriën, deels in doorsnede (bruin), centriole (rood), lysosomen, deels in doorsnede (geel), desmosomen aan de celwand (beige), microtuboli (bruin), de transportvesikels (blauw) en secreetblaasjes (lichtgeel en blauw). Een segment van het celmembraan met de microvilli is buiten op het omhulsel geplaatst.

Diaseries

De dia-afdeling van het museum werd in 1919 opgericht en produceerde tot 1945 diaseries over ongeveer 90 thema's. In die jaren waren wereldwijd ongeveer een miljoen door het museum geproduceerde dia's in omloop, bedoeld voor volksvoorlichting over hygiëne. Als thema behandelden deze bijvoorbeeld de meest actuele informatie over de opbouw en functie van het menselijk lichaam en de verschillende organen, ziekteverwekkers, infectieoorzaken, ziekteverloop en behandelingsmethoden met behulp van statistische voorstellingen, tekeningen en foto's.

26
20 dia's uit diaserie 13 'Ziekteverwekkers, overdracht en preventie van ziekten'
rond 1923

met als boodschap ondermeer 'De grootte van diverse bacteriën in vergelijking tot een haar; het likken aan een vinger—niet alleen onsmakelijk, maar ook gevaarlijk vanwege het verder verspreiden van ziekten; licht in de woning!'

22 dia's uit diaserie 114 'Volksziekten (tuberculose, kanker, geslachtsziekten)'
1937

Tuberculose, kanker en geslachtsziekten waren de grote volksziekten aan het begin van de 20e eeuw. Ze vormden belangrijke thema's van de voorlichtingscampagnes en leermiddelenproductie van het museum.

Tuberculose
Tuberkelbacillen in sputum, Röntgenfoto van een gezonde long, Röntgenfoto van een door tuberculose aangetaste long, Voortschrijdend etterig verval een door tuberculose aangetast wervellichaam, Open tuberculose vormt een infectiebron. Isolering van mensen met open tuberculose is noodzakelijk!, Verantwoordelijkheid van de zieke: papieren zakdoek / hand voor de mond, Gezonde voeding, Gezond wonen en werken.

Kanker
Waar komt kanker het meest voor? Aan kanker overleden..., Borstklierkanker, Röntgenfoto van slokdarmkanker, Röntgenfoto van maagkanker, Baarmoederkanker in gevorderd stadium, Bestrijd kanker! Het is te genezen bij tijdige medische behandeling!

WUNDSTARRKRAMPF (Tetanus)

eine durch Bakterien verursachte Infektionskrankheit, die sich in schweren Krämpfen und Lähmungserscheinungen auswirkt.

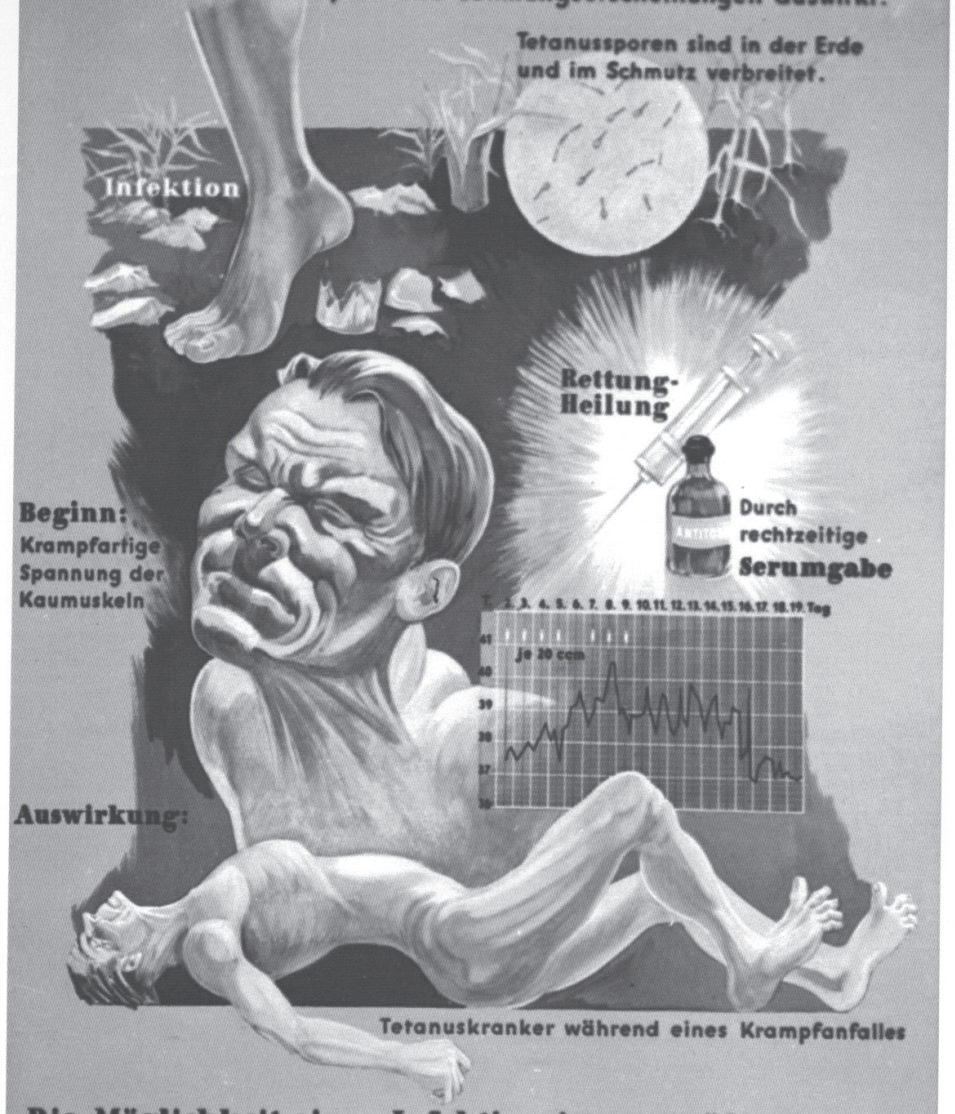

Tetanuskranker während eines Krampfanfalles

Die Möglichkeit einer Infektion ist am größten:

Wenn eine ungewöhnlich große Menge Tetanussporen in die Wunde eindringt, zu deren Abwehr die natürlichen Schutzkräfte nicht mehr ausreichen.

Wenn die Anwesenheit von Fremdkörpern, Holzsplittern und ähnlichen die weißen Blutkörperchen anziehen und dadurch von der Bekämpfung der Bakterien abhalten.

Wenn gleichzeitig andere Bakterien, z.B. Eitererreger eindringen, die den Sauerstoff an sich reißen und so für den Tetanusbazillus günstige Entwicklungsbedingungen herstellen.

Geslachtsziekten
Jaarlijks lopen in Duitsland zo'n 1/4 miljoen mensen een geslachtsziekte op. Dit komt overeen met het inwonertal van de stad Halle, Inwendige geslachtsorganen van een gezonde vrouw, Inwendige vrouwelijke geslachtsorganen, sterk veranderd door gonorroe, De stad Stralsund heeft 40.000 inwoners. Dat is net zoveel als het jaarlijkse geboorte ekort door onvruchtbaarheid als gevolg van gonorroe, Een onbehandeld en een twee maand jonger kind met behandelde, aangeboren syfilis, Hersenafwijking als gevolg van syfilis, Uit de Ehegesundheitsgesetz (huwelijksgezondheidswet) van 18-10-1935, Alcoholmisbruik vermindert het verantwoordelijkheidsgevoel en is vaak één van de oorzaken van het oplopen van een geslachtsziekte.

Film

De in 1930 opgerichte Internationale Gesundheitsdienst, onder de wetenschappelijke leiding van de Aktiengesellschaft für hygienischen Lehrbedarf, omvatte tevens een eigen filmafdeling. Na 1932 was deze interne instelling vermoedelijk alleen nog verantwoordelijk voor de verkoop van leermiddelen en werden de onderwijsfilms van het museum extern geproduceerd.

27
Kanker
speelduur: 16,3 min.
geproduceerd in samenwerking met Verlag wissenschaftlicher Filme Berlin

Deze zwart-witfilm is de eerste productie van de filmafdeling van het Hygiëne-Museum. De film waarschuwt op gedramatiseerde wijze voor het gevaar van kanker op volwassen leeftijd. De film gaat in op zelfdiagnose, vroegtijdige medische herkenning en behandeling volgens de nieuwste inzichten van de wetenschap.

Werkplaatsen

Na de 1e Internationale Hygiëne-Tentoonstelling van 1911 bleven onderdelen hiervan, zoals verschillende ateliers, in gebruik. Vanaf 1912 produceerden deze werkplaatsen zogeheten leermiddelen voor het Hygiëne-Museum, zoals moulages, schoolplaten, anatomische modellen, preparaten en vanaf 1920 eveneens dia's. In 1921 werd zelfs een aparte afdeling voor leermiddelen ingericht, waaruit in 1923 de Aktiengesellschaft für hygienischen Lehrbedarf /maatschappij voor hygiënische onderwijsbehoeften ontstond.
In 1930 trokken de werkplaatsen in het nieuwe museumgebouw; ze werden ingericht met de modernste technische en hygiënische uitrusting. De werkplaatsen omvatten onder andere een meubelmakerij, een houtsnijdersatelier en een anatomisch laboratorium.
De zogeheten hygiënische leermiddelen werden al snel in de hele wereld verkocht en benut door scholen, universiteiten, gezondheids- en welzijnsdiensten, ziekenhuizen, advies- en sociale diensten, verenigingen, musea, collecties en particulieren. Op de productie van glazen figuren na werden de leermiddelwerkplaatsen in 1990 bij het museum ingelijfd.

28
Cellon-werkplaats
rond 1950

In de Cellon-werkplaats werden sinds de jaren '50 niet alleen de 'Glazen Mens', maar ook glazen koeien en paarden vervaardigd en over de hele wereld verkocht. De bouw van de eerste glazen koe duurde tweeënhalf jaar. In India werd in het kader van de Wereldlandbouwtentoonstelling in 1959 voor het eerst een glazen koe getoond.

29
Ella Lippmann aan het werk met een wasmodel
1920

Ella Lippmann (1892–1967) was één van de leerlingen van de beroemde Fritz Kolbow (1873–1946), de eerste mouleur, die werkte voor het in 1907 door het Hygiene-Museum opgerichte Pathoplastisches Institut.

GELENKRHEUMATISMUS
RÖNTGENKREBS

Schoolplaten

Sinds de beginjaren van leermiddelenwerkplaats in 1912 behoorden schoolplaten tot de zogeheten 'hygiënische leermiddelen'. Ongeveer 650 verschillende platen behoren tegenwoordig tot de collectie van het museum.

30
'Licht en lucht in de woning!'
schoolplaat
1926

Tot de serie 'Maak reclame voor de hygiënische vorming van de bevolking met gepaste plakkaten' behoren in totaal 10 platen. Op de tentoonstelling voor gezondheidszorg, sociale zorg en lichaamsoefeningen (GESOLEI) in Düsseldorf werd deze plaat in 1926 gepresenteerd op de afdeling 'tand-, mond- en kaakgeneeskunde'. In deze periode riep men ook de de politici op tot het scheppen van betere levensvoorwaarden voor de armere lagen van de bevolking.

31
Uit diaserie, titel onbekend (Ziekten en ziektepreventie) Inenten schept een verworven immuniteit.
Affiche
rond 1946

De verklarende tekst bij deze statistiek luidt: 'Inenting wordt toegepast bij besmettelijke ziekten waartegen de mens zich niet kan beschermen zoals infecties, en waartegen geen aangeboren immuniteit bestaat. 1874 Invoering van de inentingswet'.

32
Verschillende bereidingswijzen voor voedsel
schoolplaat
1950–1960

33
Spijsverteringsstelsel
schoolplaat
1923–1930

De toeschouwer kan de afzonderlijke delen van het spijsverteringskanaal als het ware door een microscoop bekijken. Vergroot afgebeeld zijn de slokdarm (2x bovenste rij,) de maag (2x 2e rij), de twaalfvingerige darm (3e rij links), de dunnedarmvlokken (3e rij rechts) en de dikke darm (2x onderste rij).

Outside the Museum

Karl August Lingner, de grondlegger van het Hygiëne-Museum in Dresden, was in alle opzichten de initiatiefnemer van een nieuw, modern type tentoonstellingen. Al vroeg ontwikkelde hij een tentoonstellingsmodel waarin een rijke afwisseling van ingrediënten moest leiden tot de overdracht van kennis aan een breed publiek. Met de 1e Internationale Hygiëne-tentoonstelling wist Lingner een doorbraak te bewerkstelligen, door van de wetenschappelijk-academische onderwijstentoonstelling tegelijkertijd een populaire gezondheidstentoonstelling en een massamedium te maken.

Nieuwe wetenschappelijke inzichten en voorbeelden uit het dagelijks leven in combinatie met even afschrikwekkende als authentieke objecten gaven de expositie haar enorme zeggingskracht. In de decennia die volgden ontwikkelden de tentoonstellingen zich tot de publieke norm voor de verbeelding van het complexe thema gezondheid. In eerste instantie werd preventie slechts impliciet behandeld; vooral de op spektakel beluste media richtten de aandacht op de groteske gevolgen van infectieziektes.

De hygiënetentoonstellingen spraken het publiek aan op de eigen verantwoordelijkheid en dat bleek in een enorme behoefte te voorzien, getuige de extreem hoge bezoekersaantallen, die in de miljoenen liepen. In de periode na de eerste wereldoorlog tot de machtsovername door de nationaal-socialisten organiseerde het Hygiëne-Museum meer dan 1000 verschillende—voornamelijk rondreizende—tentoonstellingen, die in binnen- en buitenland werden gepresenteerd. Deze tentoonstellingen waren gebaseerd op het idee dat de mens, als hij zijn lichaam doorgrondt en ziektebeelden kan herkennen, zich vervolgens ook op de juiste, sociale wijze zal gedragen. Een gepopulariseerde wijze van medische kennisoverdracht leek daarom het middel bij uitstek om gedrags- en mentaliteitsveranderingen teweeg te brengen.

Ook na de tweede wereldoorlog ging het Hygiëne-Museum in de DDR door met de productie van objecten. Tentoonstellingen bleven een belangrijk medium, vooral in de vorm van rondreizende tentoonstellingen. De methode en de didactiek veranderden echter ingrijpend. Dit was het resultaat van een nieuw perspectief op gezondheidsvoorlichting. Men keerde zich af van een puur medisch perspectief naar een werkwijze die was beïnvloed door de sociale wetenschappen en het communicatieonderzoek. Met deze verandering in perspectief verdwenen de voorheen zo aansprekende driedimensionale objecten zoals orgaanpreparaten en gipsafdrukken.

Tentoonstellingsmodellen

Het museum bood niet alleen leermiddelen en tentoonstellingsobjecten aan, maar heeft zich ook als geheel laten reproduceren. Met behulp van reizende paviljoens—ondermeer een letterlijke replica van het museum—kon het museum in door de oorlog verwoeste steden alsnog de verschillende denkbeelden uitdragen.

34
Replica van het Hygiëne-Museum in de vorm van een paviljoen
1949

35
Paviljoen van het museum aan de Bahnhof Friedrichstraße in Berlijn
1950

Eén paviljoen had de gestalte van het Hygiene-Museum in vereenvoudigde vorm. Het houten model verscheen voor het eerst op de Voorjaarsbeurs in Leipzig in 1949, daarna stond het van 1950 tot 1961 in Berlijn achter de Bahnhof Friedrichstraße, waar het door bijna een miljoen mensen werd bezocht.

36, 37
Opbouw van het verrijdbare grote paviljoen
1950

Van 1950 tot 1971 bezochten ruim drie miljoen mensen dit reizende paviljoen, dat bestond uit zes vrachtwagens die door middel van een opklapbare toegang met elkaar werden verbonden. Het overdekte paviljoen bood circa 360 m² tentoonstellingsoppervlakte.

38, 39, 40
De Hygiëne-Auto van het museum met als reisdoel 'Gezondheid!'
1930

Een heel bijzondere vorm van de reizende tentoonstelling was 'Hygiene-Wanderauto', een rondtrekkende hygiënebus, die het museum sinds de Internationale Hygiëne-Tentoonstelling 1930 inzette. Deze kon zelf stroom opwekken en beschikte over een filmoperateur. De tent, die opgevouwen op het dak lag, kon worden uitgeklapt tot een expositieruimte. Zo kon de tentoonstelling 'Bescherming van leven en gezondheid' in 1933 in 54 plattelandsgemeenten zonder spoorwegaansluiting worden getoond tijdens wat omschreven werd 'als een tournee langs de oostgrens'.

(Rondreizende) tentoonstellingen

Tot de nieuwbouw van het Hygiëne-Museum in 1930 gereed kwam, waren rondreizende tentoonstellingen de enige vorm van expositiepraktijk die mogelijk was. Ongeveer vijf miljoen mensen bezochten in meer dan 400 Duitse steden tot 1927 de rondreizende tentoonstellingen van het museum. Ook na de bouw van het Hygiëne-Museum aan de Lingnerplatz werden naast tentoonstellingen op locatie tegelijkertijd exposities aangeboden die tegen een vergoeding konden worden geleend van het museum. In 1981 was de laatste rondreizende tentoonstelling 'Jeugd en gezondheid' beschikbaar.

41
Reizende tentoonstelling 'Eeuwig volk'
1937–1939

Dit samenwerkingsproject van het Hygiëne-Museum met het Hauptamt für Volksgesundheit/hoofdkantoor voor volksgezondheid van de NSDAP werd in 1937 op circa 2000 m2 in de Ausstellungshallen am Zoo in Hamburg geopend en diende als propaganda voor de nationaalsocialistische gezondheidspolitiek. Tot het begin van de oorlog in 1939 werden de 13 thematische delen inclusief een afsluitend 'Beeldverhaal van de Duitse rassengeschiedenis' getoond in 14 grote Duitse steden.

42
'Kankerfrequentie van de menselijke organen' uit de rondreizende tentoonstelling 'Volksziekten', groep 'Kanker'
Tentoonstellingsaffiche
1948–1951

De rondreizende tentoonstelling, die kort na de tweede wereldoorlog ontwikkeld was, kende in eerste instantie alleen thema's als tuberculose en infectieziekten. Later werden bedrijfs- en dagelijkse hygiëne, geslachtsziekten en kinderverzorging toegevoegd. Het thema kanker vormde de laatste toevoeging in 1948.

43
'Verzorg uw lichaam!' uit de rondreizende tentoonstelling 'De vrouw'
Affiche
1950–1958

Dit tentoonstellingsaffiche maakte deel uit van de rondreizende tentoonstelling 'De vrouw', die van 1950 tot 1958 in het mobiele paviljoen werd getoond. De tentoonstelling was opgebouwd uit zeven delen, waarvan de inhoud gedurende de looptijd herhaaldelijk werd aangepast. Er werd ingegaan op thema's als anatomie, voortplanting, geboorte en overgang, evenals op de beroepsmogelijkheden van vrouwen.

44
'Geslachtsziekten; Voorkoming en genezing'
Affiche
1946

De eerste tentoonstelling in de zalen van het Hygiëne-Museum na de tweede wereldoorlog had als thema geslachtsziekten, waarbij men met behulp van voorlichting de verspreiding trachtte tegen te gaan. Vooral de ziektesymptomen in de vorm van natuurgetrouwe moulages moesten aansporen tot gepast seksueel gedrag. Overigens staat op dit affiche dat deze tentoonstelling op woensdag alleen voor vrouwen geopend is en niet toegankelijk is voor jongeren beneden de 16 jaar.

45
'Dangerous Shadows'
Affiche
India (1960)

Voor de export van leermiddelen ontwikkelde het museum een speciale was voor tropische temperaturen. De tekeningen van de platen voor de tentoonstellingen werden aangepast aan het betreffende land; fysionomie en de type kleding werden per keer ingetekend.

46
'Na het opstaan hemd omlaag...'
uit de mini-expositie 'Hygiëne van het schoolkind'
Affiche
rond 1956

Deze tentoonstelling, die tot circa 1962 werd uitgeleend, werd bijzonder aanbevolen voor basisscholen, kindertehuizen en huizen van jeugdorganisaties vanwege de kleurige beelden en de in rijmvorm opgeschreven regels voor thema's als tand- en lichaamsverzorging, inenting, de juiste lichaamshouding en vermijden van drinkwater na het eten van fruit.

47
'De Internationale Hygiëne-Tentoonstelling Dresden 1930 spreekt tot u!'
Film, speelduur: 12,3 min.
1930

Deze stomme film toont een rondgang door de exposities van de 2e Internationale Hygiëne-Tentoonstelling in Dresden in 1930. Ingevoegde tussentitels geven een toelichting op de individuele onderwerpen, zoals arbeidshygiëne, volksgezondheid, levensmiddelengezondheid en bestrijding van bijgeloof bij kankeraandoeningen.

48
In het trappenhuis vertoonde film
Bron van de besmetting: mens
speelduur: 16,2 min.
1985

De uit de Sovjet Unie overgenomen film behandelt de toename van geslachtsziekten, in het bijzonder bij jonge mensen tussen de 18 en 25 jaar. Als redenen worden onder andere genoemd: een vrijer geslachtsverkeer, prostitutie of een gebrek aan een traditionele terughoudendheid van vrouwen.

MUSEUM AS IDEOLOGY

Met de verwetenschappelijking van het begrip hygiëne ontstond aan het begin van de 20e eeuw een nieuwe visie op 'het gezonde Volkskörper'. Vanuit de ambitie epidemieën te voorkomen werd de samenleving zelf als een lichaam opgevat en daarmee als een te beschermen en te behandelen Volkskörper. Verzorging en preventie vormden de kern van de politiek rond sociale hygiëne ten tijde van de Weimarrepubliek, die later zou leiden tot de rassenhygiëne onder de nationaal-socialistische dictatuur in Duitsland.

In de eerste twee decennia van de 20e eeuw had het idee van sociale hygiëne al vaste voet gekregen. Sociale hygiëne werd opgevat als de invloed die de economische en sociale omstandigheden uitoefenen op de gezondheid van de bevolking, en dan met name het grootstedelijke proletariaat. De eerste wereldoorlog leidde tot verschillende crises, die de ambities achter het idee van sociale hygiëne nog eens versterkten. De hoofdbeginselen van de sociale hygiëne werden gepropageerd door diverse gezondheidsinstanties, waaronder het Hygiëne-Museum.

Naast de sociale hygiëne kwam al in de jaren '20 van de vorige eeuw de rassenhygiëne op. Deze richtte zich op de instandhouding van verschillende biologische kenmerken en de voortplanting van rassen onder de meest gunstige omstandigheden. Deze zogeheten eugenetiek was gericht op het verbeteren of verheffen van de bevolking. Rassenhygiëne kreeg een krachtige voedingsbodem toen de Duitse bevolking als gevolg van oorlogsverliezen en geboortedaling dreigde te krimpen. Bovendien was er het schrikbeeld van de zogeheten ontaarding van het Volkskörper vanwege het toenemende gebruik van alcohol en de explosieve groei van tuberculose- en syfilispatiënten, ten gevolge van de verpaupering door oorlog en economische crisis.

Als wetenschappelijk instituut en productiebedrijf leverde het Hygiëne-Museum vanaf 1933 leermiddelen op basis van racistische onderzoeksresultaten aan het nazistische regime. Deze vermenging van een museale praktijk met een politieke ideologie bleek letterlijk uit het feit dat verschillende instanties voor gezondheid en rassenpolitiek tussen 1933 en 1941 waren gevestigd op het museumterrein.

Ten tijde van de DDR werd het Hygiëne-Museum gebruikt als een forum om ideologisch voorlichtingswerk te verrichten. In die periode luidde de slogan: 'socialisme is de beste preventie'. De ideologie rond hygiëne fungeerde toen allereerst als een collectief en politiek controle-instrument ten opzichte van het individu.

Hygiëne werd in de loop van de twintigste eeuw eerst gezien als een sociaal vraagstuk, vervolgens getransformeerd tot een medisch onderwerp en tijdens de DDR als een moreel dictaat beschouwd.

Periode 1:
Hygiënische ideologie in de Weimarrepubliek

Vanuit het streven naar preventie van epidemieën, sociale hygiëne en rassenhygiene beschouwde de geneeskunde aan het einde van de 19e eeuw de staat meer en meer als een te beschermen en te behandelen Volkskörper. Het lichaam van het individu behoorde als het ware tot een collectief maatschappelijk totaallichaam, waaraan het zich ondergeschikt moest maken en dat door verzorging gezond moest worden gehouden. Verzorging en behoud van het Volkskörper zijn kernvraagstukken van de sociale en rassenhygiëne in de Weimarrepubliek en onder de nationaalsocialistische dictatuur.

49
10 dia's uit diaserie 12a 'Alcoholisme'
rond 1928

Moderne industriële werkzaamheden vereisen foutloos functionerende mensen voor gerationaliseerde arbeidsprocessen als bijvoorbeeld het werk aan de lopende band. Alcohol wordt onderkend als een gezondheids- en economisch probleem. Voorlichtingscampagnes gaan in op zowel het gecontroleerd gebruik ervan als op de gevaren van alcoholisme.

De dia's hebben de volgende titels:
De samenstelling van alcoholische dranken, De wederwaardigheden van alcohol in het lichaam, De verstoring van de hersenwerking door 'alcoholnarcose', Verschrompeling van de hersenen door 'alcoholnarcose', Alcohol vermindert de arbeidsprestaties van het lichaam en de benutting van arbeidskrachten, Alcohol en geslachtsziekten, De degeneratie van de geslachtsklieren (testikels van een gezonde jongeman in vergelijking met de testikels van een jeugdige drinker), Woningbouw biedt viermaal zoveel arbeiders een inkomen als bierbrouwen, Middelen ter bestrijding van alcoholisme De alcoholwetgeving in de wereld.

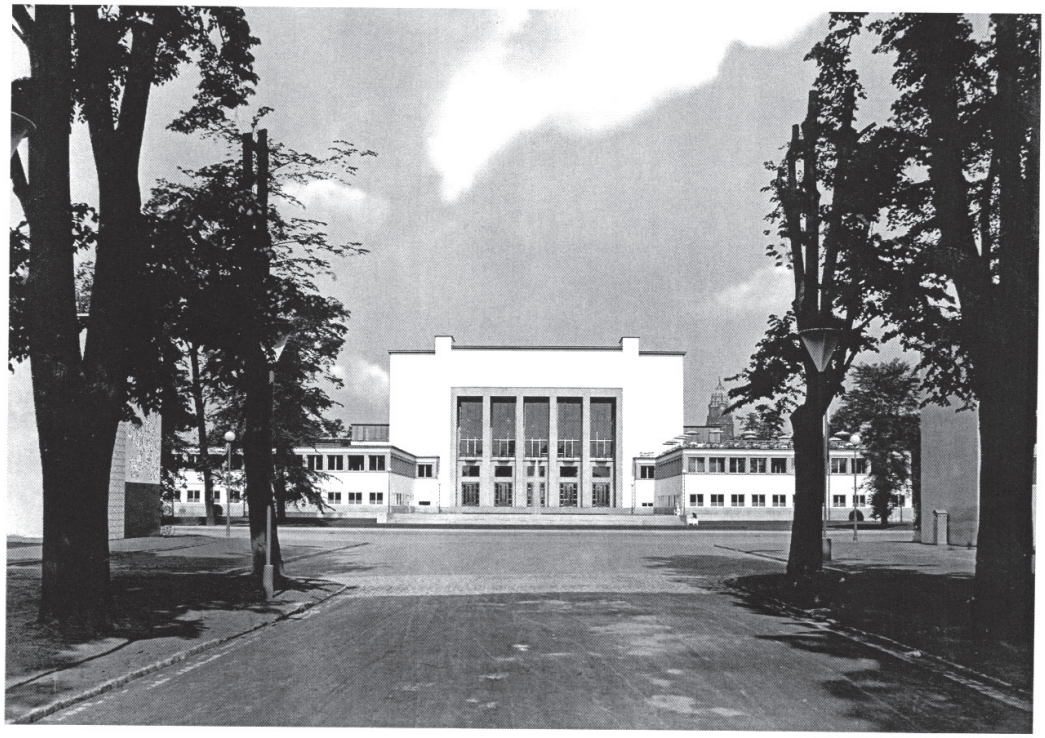

50
22 dia's uit diaserie 59
'Geestesziekten en abnormaal gemoedsleven'
1924/25

De diareeks geeft informatie over de anatomie van de menselijke hersenen en mogelijke ziekten en toont beelden van zieken. Bovenal wordt de erfelijkheid van 'geestesziekten' en de biologisch-genetische minderwaardigheid van 'geesteszieke' benadrukt, waarmee al wordt verwezen naar de latere nationaalsocialistische vernietigingspolitiek.

De dia's hebben de volgende titels:
De ontwikkeling van de menselijke hersenen, Aangeboren gebrekkige ontwikkeling van enkele hersenkronkels (partiële microgyrie) bij zwakzinnigheid, Drie zwakzinnigen: 1. mongoloïde vorm; 2. cretin; 3. strabisme, ademen door de mond als gevolg van vergroting van de neusamandelen, Gezichtshallucinatie (vrouw die haar ogen gesloten houdt), Alcoholparanoia, Goedaardig-manische agitatie, 8 Seniele psychose: woedend-manische agitatie, Depressieve psychosen: jongere (43 jaar) vrouw met stupor bij manisch-depressieve krankzinnigheid, oudere (54 jaar) vrouw met climacterische melancholie, Hebefrenie (emotieloze gezichtsuitdrukking), Vroegtijdige dementie, Zonderlinge handeling bij een vrouw met katatonie (vlecht aan de voorkant), Schrift bij manie (volgens Kraepelin): zinloze wanorde, Afgestompte epilepticus, Vrouw met hysterische aanval, Tatoeage bij een psychopaat met criminele neigingen (grote afbeeldingen op borst en armen), Erfelijke belasting bij geesteszieken: directe belasting bij 370 geestelijk gezonde mensen en bij hetzelfde aantal geesteszieken in procenten (volgens Jenny Koller), Alcohol en degeneratie (getoond door Demme bij tien gezinnen van alcoholisten met 57 kinderen en tien alcohol onthoudende gezinnen met 61 kinderen).

51
Lichaamsbeweging houdt u kuis!
1920–1930
Affiche

52
Wat we elke morgen moeten doen
Affiche(s) uit serie over kankerpreventie
1920–1930

Periode 2:
Hygiënische ideologie tijdens
het naziregime

'Rassentheorieën' en 'rassenhygiëne' vormden de belangrijkste elementen van de nationaalsocialistische ideologie. Al in de Weimarrepubliek ontstond met behulp van de toenemende institutionalisering een steeds groter wordende acceptatie en verspreiding van rassenhygiëne en rassenkunde in de wetenschap. Het doel was het ontwikkelen van gezonde erfelijke eigenschappen om vervolgens het 'eigen ras' te verbeteren. Daartoe behoorde het bevorderen van het geboortecijfer van Erbgesunden (kinderen die vrij van erfelijke ziekten waren) en Tüchtigen (bekwamen). Tegelijkertijd diende de geboorte van Erbkranken (met een erfelijke ziekte behepte kinderen) te worden voorkomen. Het Hygiëne-Museum ondersteunde de politieke doelen van de nationaalsocialistische staat door de actieve verspreiding van dit gezondheids- en bevolkingspolitieke programma. In de diaseries uit die periode werd opgeroepen tot een gezonde levenswijze door het volgen van de regels van de zogeheten eugenetiek oftwel de humaangenetisch georiënteerde bevolkingspolitiek.

53
20 dia's uit diaserie 38 'Erfelijkheid, rassenhygiëne'
rond 1923

Rond 1923 bood het museum al de eerste diaserie 'Erfelijkheid, rassenhygiëne' aan. De serie toont afbeeldingen en statistieken over erfelijkheidsregels, lichamelijke of psychische erfelijke ziekten en de vermeende verslechtering van het 'erfgoed' van de hele natie. In 1933 werd deze serie uitgebreid met antisemitische tendensen.

De dia's hebben de volgende titels:
Al het leven is verbonden aan de cel, Zaadrijping (schematisch), Eirijping (schematisch), Versmelting van het moederlijke en het vaderlijke ei, De Wetten van Mendel, De erfelijkheid van lichamelijke bijzonderheden, De belangrijkste mensenrassen: Europeanen, De belangrijkste mensenrassen: niet-Europeanen, De belangrijkste erfelijke aandoeningen van de mens, Erfelijke belasting bij geesteszieken, De verschrikkelijke effecten van syfilis op het nageslacht, Testikels van een gezonde 25-jarige man/testikels van een 20-jarige alcoholist, Lichamelijke gesteldheid en prestatievermogen, Kindersterfte en sociale positie van de ouders, Kindertal en sociale positie van de ouders, Gonorroe als oorzaak van onvruchtbaarheid, De minderwaardigen vermeerderen zich sterker dan de gezonde bevolking, Verschuiving van de samenstelling van de bevolking door ongelijke voortplanting van individuele groepen, Op welke leeftijd moet je trouwen?, Ongezonde huwelijken.

54
Het lichaam, een staatsbestel in het klein
Affiche

De tekst luidt: 'Gezond blijven en presteren is alleen mogelijk door een samenspel van alle delen'. Op de figuur staat geschreven:
'Elk orgaan heeft zijn taak, en toch vormt het lichaam een eenheid!'

55
Informatie over Erfelijkheid,
Rassenhygiëne en Rassenkunde
1930–1940
Affiche

Periode 3:
Hygiëne-ideologie in de DDR

Vanaf 1949 viel het Hygiëne-Museum onder het Ministerie voor Gezondheidszorg van de DDR, vanaf 1954 opererend onder de naam Zentralinstitut für medizinische Aufklärung oftewel Centraal Instituut voor Medische Voorlichting. In 1967 werden het Institut für Gesundheitserziehung/Instituut voor Gezondheidsopvoeding en het Institut für anatomisch-biologische Unterrichtsmittel und Anschauungsmaterialien/Instituut voor Anatomisch-biologische Leermiddelen en Didactisch Materiaal bij het museum gevoegd. Door tentoonstellingen, lezingen door artsen, publicaties en het vervaardigen van anatomisch-biologische leermiddelen, droeg het museum bij aan het uitgesproken doel van gezondheidsvoorlichting en gezondheidsopvoeding op basis van de nieuwste sociaal- en natuurwetenschappelijke inzichten.

56
Gezondheid voor iedereen
Affiche
1983

De Wereldgezondheidsdag vond plaats in 1983, het jaar van het 30-jarig jubileum van de gezondheidszorg in de DDR, onder het thema 'Gezondheid voor iedereen'. De 'verworvenheid en taak van de socialistische politiek' is rechts en links op kleurenafbeeldingen met scènes uit het leven van alledag in de DDR weergegeven, en verduidelijkt met verklarende tekstjes, zoals de gezondheidszorg, de gehandicaptenzorg, de wereld van de arbeid en de vrijetijdsbesteding.

57
'Besmettingspreventie' uit de
'Duivel-poppenanimatieserie'
1963

'Actieve recreatie' uit de
'Duivel-poppenanimatieserie'
1964

In de jaren 1960 liet het museum deze kleurige poppenanimatieserie produceren met de figuur van een duiveltje, dat in de persoon van het betreffende kwaad (bacillen, stress, nicotine, etc.) verschillende risicofactoren benoemde en opriep tot de gewenste gedragsveranderingen.

'Vliegenbestrijding'
1964

Deze populairwetenschappelijke animatiefilm geeft de gedramatiseerde strijd weer tegen vliegen als overbrengers van ziekten. Reinheid en orde van het individu dragen ertoe bij dat de ziekteverwekkers van dysenterie, paratyfus, tyfus, cholera, brucellose of spinale kinderverlamming zich in het dagelijks leven niet kunnen verspreiden.

Filmzaal

58
'Afvallen' uit de serie 'Wegwijzer gezondheid'
1974

59
'Verzorging van werkenden' uit de serie
'Wegwijzer gezondheid'
1975

De zwart-wit filmserie 'Wegwijzer gezondheid' werd van 1974 tot 1984 geproduceerd en was bestemd voor het avondprogramma van de Oost-Duitse televisie. De educatieve gezondheidsfilms van de jaren zeventig verbonden medisch-wetenschappelijk onderricht met concrete instructies en een oproep voor gewenst persoonlijk gedrag. Beide films gaven voorlichting over gezonde voeding.

60
Hygiëne III, Vetzucht uit de serie 'Duizend teletips'
1965

De reclamespots van deze serie werden van 1960 tot 1976 uitgezonden op de Oost-Duitse televisie. Eén van de instellingen die hiertoe opdracht had gegeven was het Hygiëne-Museum. De serie tv-spots bracht risicofactoren onder de aandacht, zoals calorierijk voedsel of te weinig beweging.

Colofon

De objecten in de tentoonstelling zijn beschikbaar gesteld door het Deutsches Hygiene-Museum Dresden en Museum Boerhaave, Leiden.

Tekst
Claudia Banz

Grafisch ontwerp
Maureen Mooren in samenwerking met Sandra Kassenaar en Stephen Serrato

Redactie
Guus Beumer en Floor Krooi

Vertaling
DUO Vertaalburo en Guus van Engelshoven

De beelden in de tentoonstelling en in deze publicatie zijn beschikbaar gesteld door het Deutsches Hygiene-Museum Dresden, Ullstein Bild en het Bundesarchiv.

Marres, centrum voor contemporaine cultuur, 2010.